

УДК 323.1:316.3:316.42 (477)

<https://doi.org/10.31470/2786-6246-2022-1-102-133>

ПАСІЧНИК В.М. – доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри державної політики та врядування Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID ID:0000-0002-2447-2374

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Анотація. Досліджено процес формування національної ідентичності в незалежній Україні. На основі аналізу результатів соціологічних досліджень розкрито стан, проблеми та перспективи формування української національної ідентичності. З'ясовано, що на момент проголошення незалежності для України була характерна розмита національна ідентичність, де переважали саме регіональні ідентичності, коли Захід України орієнтувався на Європейський Союз, а її Схід та Південь на Росію. Результати дослідження соціологічних досліджень виявили позитивну динаміку у формуванні української національної ідентичності в умовах незалежної України, оскільки саме громадянська ідентичність набула для громадян України пріоритетного значення щодо інших групових ідентичностей. Поряд з тим, доведено недоліки ліберального підходу щодо формування національної ідентичності, який робить акцент на забезпеченні прав людини, ігноруючи проблеми розмитості української національної ідентичності, незавершеність процесів націотворення в Україні та колективні права українців як титульної нації. Це призвело до поглиблення розколів та фрагментації українського суспільства, відчуження широких народних мас власності та влади. Цим скористалася Росія, розв'язавши проти України «гібридну війну» та анексувавши Крим та частину Донбасу. Однак сучасна політична еліта не зробила належних висновків, і як засвідчують

результати останніх соціологічних досліджень, продовжує проводити політику, ігноруючи українські національні інтереси та очікування власного народу. Обґрунтовано пріоритетність саме національної інтеграції та забезпечення національної єдності України, при збереженні першочерговості європейської інтеграції щодо інших напрямків зовнішньополітичної орієнтації та міжнародної інтеграції. Доведено, що концептуальною основою консолідації народу України може стати передусім українська національна ідея.

Ключові слова: національна ідентичність, Україна, консолідація суспільства, українська національна ідея.

PASICHNYK V. – Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor of Public Policy and Governance of Lviv Polytechnic National University

THE PROCESS OF NATIONAL IDENTITY FORMATION IN INDEPENDENT UKRAINE

Abstract. The process of national identity formation in independent Ukraine has been studied. Based on the analysis of the results of sociological research, the state, problems and prospects of the formation of Ukrainian national identity have been revealed. It has been found that at the time of the declaration of independence, Ukraine was characterized by a blurred national identity, where regional identities predominated, when the West of Ukraine focused on the European Union, and its East and South parts focused on Russia. The results of the sociological research revealed positive dynamics in the formation of Ukrainian national identity in the conditions of independent Ukraine, as it is civic identity that has become a priority for the citizens of Ukraine over other group identities. At the same time, the shortcomings of the liberal approach to the formation of national identity, which emphasizes human rights, ignoring the problems of blurred Ukrainian national identity, incomplete nation-building processes in Ukraine and the collective rights of Ukrainians

as the titular nation, are proved. This led to the deepening of divisions and fragmentation of Ukrainian society, the alienation of property and power by the broad masses of people. Russia took advantage of this by unleashing a «hybrid war» against Ukraine and annexing Crimea and part of the Donbas. However, the modern political elite has not drawn proper conclusions, and as the results of recent sociological studies show, it continues to pursue politics, ignoring the Ukrainian national interests and expectations of its own people. The priority of national integration and ensuring the national unity of Ukraine has been justified, while maintaining the priority of European integration in relation to other areas of foreign policy orientation and international integration. It is proved that the conceptual basis for consolidating the people of Ukraine can be primarily the Ukrainian national idea.

Keywords: national identity, Ukraine, consolidation of society, Ukrainian national idea.

Постановка проблеми. Перебуваючи протягом багатьох сторіч в складі іноземних імперій і зазнаючи національного гноблення з їх боку, український етнос почав втрачати свою історичну пам'ять, мову, культуру, традиції тощо. На пограниччі України історично склались спільності з дещо змішаним етнічним складом, а на українське населення цих регіонів наклало відбиток тривалий культурний і політичний вплив сусідніх країн. Тому на момент проголошення незалежності для України була характерна розмита національна ідентичність, де переважали саме регіональні ідентичності. На сьогоднішній день існує необхідність дослідити динаміку формування національної ідентичності в незалежній Україні та визначити на цій основі концептуальні засади консолідації українського суспільства, яке сьогодні поділене за регіональною, етнонаціональною, конфесійною та соціальною ознаками, що становить загрозу її національній безпеці в умовах «гібридної війни» Росії, глобалізації та новітніх цивілізаційних викликів.

Аналіз останніх досліджень. Серед зарубіжної наукової літератури з окресленої проблематики заслуговують особливої уваги праці таких учених, як: Х. Арндт, П. Бергер, Е. Бубуер, Е. Сміт, Х. Ортега-і-Гассет,

Е. Хобсбаум, Р. Шпорлюк та інші. Доцільно відзначити підсумкове дослідження із зазначеної проблематики таких українських дослідників, як: В. Майборода, Ю. Римаренко, М. Розумний, М. Степико, М. Рябчук, М. Козловець, Н. Ковтун, О. Рудакевич, М. Маринович, В. Кремінь, В. Ткаченко та інші. Важливим чинником дослідження формування національної ідентичності в незалежній Україні є також соціологічні дослідження, які проводилися в незалежній Україні (Центру Разумкова, Фонду «Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучера» тощо).

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Після проголошення незалежності в Україні у вітчизняній науці домінував ліберальний методологічний підхід щодо формування політичної нації на засадах громадянства, коли пріоритетом виступала інтеграція України до Європейського Союзу та впровадження в ній європейських стандартів, в основу яких було покладено забезпечення саме прав людини. Однак при цьому європейська інтеграція виступала як самоціль, ігнорувалась проблема розмитості української національної ідентичності та незавершеність процесів націєтворення, а також колективних прав українців як титульної нації та кримськотатарського народу як корінного народу в Україні. Здебільшого ігнорувалися настрої та очікування населення України в різних її регіонах, а також позиція Європейського Союзу, яка не розглядала Україну як потенційного члена ЄС навіть у віддаленій перспективі. Це призвело до поглиблення розколів в українському суспільстві, що актуалізує нині пріоритетність саме національної інтеграції та забезпечення національної єдності України, при збереженні важливості та першочерговості європейської щодо інших напрямків зовнішньополітичної орієнтації та міжнародної інтеграції. Для обґрунтування такого наукового підходу було звернено до результатів соціологічних досліджень, які проводилися після проголошення незалежної Української держави.

Мета дослідження – розкрити особливості процесу формування національної ідентичності в незалежній Україні на основі соціологічних досліджень, виявивши стан, проблеми та перспективи формування національної ідентичності в сучасному українському соціумі.

Виклад основного матеріалу. Після розпаду Київської Русі на удільні князівства та втрати ними своєї незалежності, українські землі протягом останніх 700 років перебували в складі іноземних імперій, які належали до різних цивілізацій (Західної, Російсько-православної, Ісламської): Литви, Польщі, Золотої Орди, Речі Посполитої, Кримського ханства та Османської імперії, Російської та Австрійської імперій, Угорщини, Румунії, Чехословаччини та СРСР. Тривале перебування українського народу в складі цих імперій зумовило значною мірою розмитість та амбівалентність національної ідентичності українського народу. На пограниччі України історично склались спільності з дещо змішаним етнічним складом, а на українське населення цих регіонів наклало відбиток тривалий культурний і політичний вплив сусідніх країн. Перебуваючи в складі імперій і зазнаючи національного гноблення з їх боку, український етнос почав втрачати свою історичну пам'ять, мову, культуру, традиції тощо. Зокрема, значна частина українців зазнала русифікації, які в умовах незалежної Української держави продовжують здебільшого користуються на роботі та в родині російською мовою, для яких характерний відносно низький рівень національної свідомості, що свідчать про незавершеність в Україні процесів націотворення. На амбівалентність сучасної української національної ідентичності впливає також своєрідність і відмінність регіонів України, їх орієнтація на Росію та Західну Європу. Розмитість й амбівалентність національної ідентичності українського народу в значній мірі зумовлює невизначеність і непослідовність внутрішньої та зовнішньої політики Української держави, що гальмує реформування українського суспільства. Успіх державотворчих процесів, модернізації суспільного життя та покращення життєвого рівня населення в Україні залежить від консолідації народу України в політично інтегровану спільноту (націю).

Під ідентичністю розуміють сукупність специфічних рис, які виділяють певну групу людей з кола інших груп і служать окремій особі підставою для віднесення себе до цієї групи [6, с.166]. Щодо національної ідентичності, то М. Бубер з цього приводу писав: «Ми говоримо про

національну спільноту, коли який-небудь народ помічає свою єдність, свій внутрішній зв'язок, свій історичний характер, своє становище, свої традиції і розвиток, свою долю і призначення, робить їх предметом своєї свідомості, мотивуванням своєї волі» [4, с.8]. Отже, національна ідентичність відображає внутрішню єдність, спорідненість, окремішність і відмінність даного народу від інших народів, що лягає в основу його самоусвідомлення свого «національного Я».

Результати соціологічних досліджень, яке було проведено в 1996 році київськими соціологами М. Білецьким та О. Топиго, засвідчили, що після проголошення незалежності в Українській державі ще не була на той час сформована єдина загальнонаціональна ідентичність [1, с.74-89]. В Україні передусім виділялися два великі субрегіони – «Правобережжя» і «Лівобережжя», які в питаннях культурної, економічної, партійно-політичної та зовнішньополітичних сферах займали прямо протилежні позиції. В цих субрегіонах особливо чітко виділяються два полюси – Галичина і Донбас, які культивували у найбільш “чистому” вигляді “українську” (етнічну) та “радянську” (умовна назва) ідентичності [1, с.88]. Галичина під українською національною ідентичністю розуміє себе передусім як етнополітичну спільноту, а Донбас, як спільноту, що об'єднується на засадах громадянства, тобто своєї приналежності до держави та певної території. Далі від цих полюсів до центру України йшло поступове “розмивання” цих типів ідентичностей, і формування певних змішаних типів із переважанням рис “української” чи “радянської” ідентичності.

Таблиця 1.

Основні характеристики двох типів орієнтацій населення
України [1, с.88].

	“Український” (галицький)	“Радянський” (донецький)
В культурній сфері	спілкування на українській мові (при негативному відношенні до спілкування на російській мові; вивчення російської, в кращому випадку, не заохочується); навчання лише на українській мові; орієнтація лише на українську культуру при активному витісненні російської; симпатії до націоналізму	спілкуванні переважно на російській мові при теоретичному визнанні рівноправ'я мов і ствердження, що мова спілкування не має принципового значення; різка антипатія до націоналізму
У сфері зовнішньої політики	орієнтація на Захід і НАТО; максимальне дистанціювання від Росії; ворожість або, по меншій мірі, недовіра до неї	орієнтація на дружбу (однак не обов'язково інтеграцію) з Росією; недовіра до НАТО
В партійній сфері	орієнтація на партії націонал-демократичного (рідше – націоналістичного) напрямку; категоричне неприйняття комуністів	підвищенні, однак не абсолютні симпатії до лівих
В економіці	проринкова риторика, декларативна підтримка приватної власності	недовіра до ринку; підтримка державної економіки
Відношення до керівництва країни	краще, ніж в середньому по країні	гірше, ніж в середньому по країні

Ці дані підтверджуються також результатами соціологічного дослідження, яке проводилося в рамках Політологічного центру «Гене́за» у 1997 році, в якому автор також брав участь [10]. Дослідження виявило, що в Україні після проголошення незалежності домінувала регіональна ідентичність над національною та етнічною, яка проявлялася в різних пріоритетах розвитку України, що ускладнює формування серед населення національної солідарності та державного патріотизму. Це проявилось передусім у різному баченні регіонів майбутнього України.

Таблиця 2

Яким би Ви хотіли бачити майбутнє України, % [10, с.150].

	У складі оновленого СРСР	У складі конфедерації з Росією та Білоруссю	Як частину Європи	Власний шлях розвитку	Важко відповісти
Донеччани	29,24	22,42	17,54	20,08	10,72
Українці (д)	29,4	20,3	16,0	22,1	11,7
Росіяни (д)	28,6	25,5	19,0	16,5	9,5
Львів'яни	0,84	5,03	21,51	59,22	13,41
Українці (л)	0,0	3,1	21,2	62,3	13,1
Росіяни (л)	3,8	23,1	19,2	34,6	19,2

А також відсутність консенсусу щодо стратегічних перспектив розвитку Української держави.

Таблиця 3.

Вибір пріоритетів розвитку України, % [10, с.147].

	Створення армії	Демократичні свободи	Матеріальний добробут	Забезпечення територіальної цілісності	Відродження української нації	Захист економічних інтересів	Збереження екології	Створення ефективної влади	Порядок і спокій у державі	Міжнародне співробітництво
Донеччани	11,5	9,98	68,30	8,41	7,44	50,49	36,99	26,81	28,96	9,98
Українці (д)	10,8	8,2	69,7	10,8	7,4	51,1	36,8	2,5	26,8	11,7
Росіяни (д)	10,8	10,8	66,2	6,5	6,1	51,5	37,2	26,8	30,3	8,7
Львів'яни	6,62	10,70	69,30	21,13	30,99	37,46	5,77	21,13	28,17	7,61
Українці (л)	17,8	9,3	69,8	22,1	33,3	34,9	13,7	19,3	28,0	7,2
Росіяни (л)	3,8	23,1	57,7	11,5	3,8	57,7	34,6	38,5	23,1	7,7

Стагнація та система криза українського суспільства викликала незадоволеність у населення України. Однак у західних і східних регіонах України по різному бачили вихід із складного становища. Населення Сходу було більше схильне йти на певні поступки Росії у питаннях державного суверенітету, якщо це загалом сприятиме покращенню матеріального становища. Західна Україна не допускає таких поступок, якщо вони загрожують підірвати державний суверенітет. А також вважають, що досягнути більш високий рівень життя можна досягнути шляхом інтеграції до ЄС та НАТО. Якщо Схід зорієнтований на інтеграцію з Росією, то Захід більше схильний до інтеграції із Західною Європою. Полярні зовнішньополітичні орієнтації західних і східних регіонів породжувалися напруженість між Західними та Східними регіонами України, що проявлялось передусім у більш критичному ставленні Сходу України до її Заходу. В умовах системної кризи та низької національної консолідації народу це становить собою загрозу національній єдності та територіальній цілісності України.

Оскільки в Україні не проводилася окрема державна політика у сфері формування національної ідентичності та консолідації суспільства, в ній виникли та наростали певні міжрегіональні суперечності. Особливо яскраво ці суперечності себе проявили себе під виборчих кампаній 2004 р. та 2010 р., Помаранчевої революції, Євромайдані та Революції Гідності,

коли Україна фактично поділилася у своїх політичних уподобаннях приблизно рівні частини: Східна та Південна Україна підтримувала партії проросійської орієнтації, а Захід та Центр – проєвропейські сили. Цим власне скористалася Росія, здійснюючи інформаційну експансію з метою стимулювання сепаратизму на Сході та Півдні України, а згодом розв’язавши проти України «гібридну війну», вона анексувала Крим та частину Донбасу (Донецької та Луганської області).

Поряд з тим, перебування українських земель протягом чверть століття в своїй незалежній державі, Помаранчева революція, Революція Гідності та боротьба України за свою незалежність проти російської агресії позитивно вплинули процеси формування національної ідентичності на більшій території України. Зокрема, про це засвідчили результати соціологічного дослідження, яке проводив Центр Разумкова у 2016 році для вивчення стану та проблем формування національної ідентичності України, а також визначення перспектив консолідації українського суспільства [5].

Результати дослідження Центру Разумкова 2016 року виявили певну позитивну динаміку у формуванні української національної ідентичності в умовах незалежної України, оскільки саме громадянська та національна ідентичність набула для громадян України пріоритетного значення щодо регіональної, класової, релігійної та політичної групових ідентичностей.

Таблиця 4.

Ким Ви вважаєте себе в першу чергу, % [5, с.20].

	Україна	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас	Українці	Росіяни
Громадянином України	58,3	62,6	63,4	63,7	52,4	45,0	61,6	33,9
Жителем села, району чи міста, в якому Ви живете	22,2	21,1	22,1	17,7	23,7	25,2	21,1	31,7
Жителем регіону (області чи кількох областей), де Ви живете	11,2	9,5	8,6	12,6	14,5	14,2	10,2	18,3
Громадянином світу	2,5	1,2	1,2	0,9	1,9	8,8	2,1	4,9
Громадянином колишнього СРСР	2,3	0,2	2,0	2,3	4,8	3,1	1,4	8,5
Представником свого етносу, нації	2,0	3,8	1,5	1,4	1,9	1,3	2,1	0,9
Громадянином Європи	0,7	0,9	0,7	0,5	0,3	1,3	0,8	0,4
Громадянином Росії	0,1	0,2	0,0	0,5	0,3	0,0	0,1	0,4

Таблиця 5.

Ким Ви вважаєте себе за національністю, % [5, с.49].

	Україна	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас	Українці	Росіяни
Українцем (кою)	85,7	96,7	94,5	84,2	79,8	59,9	97,8	70,6
Росіянином (кою)	11,0	2,4	3,0	12,1	15,9	33,4	1,8	24,0
Іншої національності	2,1	0,7	1,0	1,9	1,9	6,6	0,3	3,7
Важко відповісти	1,2	0,2	1,5	1,9	2,4	0,0	0,2	1,7

Однак громадянська та національна ідентичності поступаються в ієрархії ідентичностей, якщо брати самоідентифікацію громадян України за належністю до мікрогруп: родинних, професійних, вікових, гендерних груп. Це свідчить про певну проблемність у сфері формування національної ідентичності, що може проявлятися в пріоритетні особистих та корпоративних інтересів на українськими національними інтересами.

Тим не менш, виразно помітна певна позитивна динаміка формування національної ідентичності в незалежній Україні. Так респонденти під Україною розглядають передусім як свою Батьківщину, а потім вже країну, в якій вони проживають та громадянство, що фіксує лише формальну належність до Української держави [5, с.18]. Ця позитивна динаміка простежується передусім за рахунок стрімкого зростання національної свідомості в Центральній Україні, яка наближається до рівня Західної України.

Таблиця 6.

З чим з наведеного у Вас у першу чергу асоціюється слово
«Україна» [5, с.18]., %.

	Україна	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас	Українці	Росіяни
Моя Батьківщина	45,5	56,4	55,9	28,2	35,1	32,2	50,0	19,6
Країна, в якій я живу	23,9	18,7	18,1	33,8	26,2	34,1	21,5	38,4
Держава, громадянином якої я є	17,0	11,4	14,2	22,2	25,4	17,4	16,2	22,8
Те, що мене оточує в повсякденному житті (моє місто/селище/село, знайомі красвиди, родичі і земляки)	9,4	10,9	8,7	9,7	9,5	8,5	9,1	8,5
Частина Європи	1,2	2,1	0,9	2,3	0,5	0,6	1,2	1,3
Частина Росії	1,2	0,0	0,7	0,5	1,4	4,7	0,8	4,9

Проте для мешканців Східної та Південної України, а також Донбасу, Україна здебільшого асоціюється як країна, в якій вони проживають, або

державою, громадянами якої вони є. Це зміщення акцентів засвідчує, що для мешканців цих регіонів Україна ще не набула свого значення як Батьківщини, що фіксує проблемність формування національної ідентичності в сучасному українському соціумі. Ще гірша ситуація простежується на зрізі усєї країни за етнічною ознакою: лише половина етнічних українців розглядають Україну як свою Батьківщину (50,0%), що засвідчує їх зрусифікованість і ще низький рівень національної свідомості; а етнічні росіяни практично не розглядають Україну як Батьківщину (19,6%), для них Україна передусім є країною, в якій вони проживають (38,4%), або державою, громадянами якої вони є (22,8%). Незважаючи на це, слід зазначити також і про певну позитивну динаміку інтеграції росіян до сучасного українського соціуму, оскільки навіть вони розглядають Україну самобутньою та самодостатньою країною, а не як частину Росії (4,3%) чи Європи (1,3%). В етнічних українців це тенденція виражена ще яскравіше: лише 1,2 % розглядають Україну як частину Європи, і 0,8 % як частину Росії.

Важливим складником спільної національної ідентичності є наявність патріотизму. Соціологічне дослідження виявило про значне зростання рівня патріотизму в громадян України незважаючи на регіональні відмінності: дві третини опитаних вважають себе патріотами України, а три чверті засвідчують наявність почуттів патріотизму, любові до України [5, с.21;26].

Результати опитування підтверджують той факт, що Євромайдан, Революція Гідності та боротьба за незалежність України, героїзм і самовідданість українських військових, добровольців, волонтерів, виявлені в боротьбі проти російської агресії та сепаратистських рухів, анексія Росією Криму та частини Донбасу, військові дії на Сході України посилили почуття патріотизму в Україні [5, с.35]. Однак, як засвідчують результати опитування, прорахунки влади в проведенні реформ у 2014-2016 рр. послабили почуття патріотизму у певної частини громадян України [5, с.26].

Незважаючи на невдоволення діями влади, для громадян України загалом характерний оптимізм щодо майбутнього України як незалежної держави. Незважаючи на складну соціально-економічну ситуацію в Україні, її громадяни у своїй більшості вірять у здатність своєї країни подолати існуючі проблеми і труднощі та у наявність в ній перспектив гідного життя [5, с.34]. Однак прорахунки влади в процесі реформування та падіння рівня життя фіксують поміркований оптимізм щодо перспектив на покращення свого рівня життя меншою мірою для себе, і більшою – для своїх дітей та онуків. Більшість опитаних вважають, що в майбутньому Україна все ж буде високорозвинутою, демократичною, впливовою європейською країною (36,5%) або піде особливим шляхом розвитку (21,4%) [5, с.62]. “Песимістичні” варіанти майбутнього України підтримують незначна частка опитаних.

Досягнути позитивних перспектив Україна зможе на основі усвідомлення її населенням спільної історичної долі. Українці вважають, що Україна має свою власну історію, і відповідно, 85% опитаних вважають, що в українських дітей варто виховувати почуття любові до України та поваги до своєї історії [5, с.38]. Все це дозволить, на думку більшості, молодшому поколінню українців легше досягти єдності між собою, солідарності і взаємодопомоги.

Українська мова є одним з головних маркерів формування спільної національної ідентичності України. Більшість опитаних вважають, що кожен громадянин України має володіти українською мовою в обсязі, достатньому для повсякденного спілкування і спілкуватися нею в офіційних установах. Вони погоджуються з необхідністю державного сприяння розвитку та поширенню української мови на підставі того, що українська мова тривалий час зазнавала утисків (58,6 %) [5, с.41]. Разом з тим, відносна більшість респондентів (44,9%) не підтримують надання державі права обмежувати на своїй території сфери використання інших мов.

Загалом громадяни України високо оцінюють можливість задоволення своїх культурних і релігійних потреб в незалежній Україні (89,6% та 89,2%). Однак в українському суспільстві немає одностайності у питанні збереження культурних особливостей регіональних та етнічних груп чи культурна уніфікація, оскільки рівень підтримки обох цих позицій мало відрізняється [5, с.46]. Також немає явної переваги за числом прихильників щодо державної підтримки лише української мови і культури чи підтримка мов і культур також інших народів, які проживають в Україні. Однак, громадяни України виступають проти концепції «плавильного котла», коли різні етнічні групи змішуються з титульною нацією [5, с.47-49]. Респонденти також фіксують певні проблеми саме у сфері забезпечення належної єдності між різними регіонами, наявність передусім певної відособленості один від одного як проблеми формування спільної національної ідентичності для усіх громадян [5, с.64]. Проте відносна більшість усіх громадян України, які усвідомлюють наявність різниці між ними та жителями інших регіонів, переважно вважають ці відмінності позитивним явищем.

Підводячи підсумки, визначмо основні чинники консолідації та роз'єднання сучасного українського соціуму.

На думку громадян України, консолідації українського суспільства найбільшою мірою сприятимуть:

- подолання існуючих соціально-економічних проблем, підвищення добробуту більшості громадян (67% опитаних);
- подолання корупції і притягнення корупціонерів до відповідальності (66%);
- зміна влади в Україні, прихід до влади чесних, професійних, некорумпованих людей (51%);
- більш справедливий розподіл суспільних благ, зменшення розриву між статками багатих і бідних громадян (48%);
- збільшення участі громадян у вирішенні соціально важливих проблем на державному та регіональному рівнях» (29%) [5, с.66].

Чинниками роз'єднання країни на думку громадян, можуть виступати:

- ставлення до влади і державної політики (43%);
- ставлення до війни на Сході (41%);
- ставлення до Росії (40%);
- федералізація України (33%);
- вступ до оборонного союзу з Росією (32%);
- курс на членство в НАТО (31%);
- відмова від повернення Криму, згода на надання особливого статусу окупованим територіям Донбасу (31%).
- бачення перспектив, напрямів розвитку своєї країни (30%);
- ставлення до Європи і США (28%);
- фінансові питання (28%) [5, с.11].

В соціологічному дослідженні висвітлено ту основу, навколо якої можливе інтеграція та консолідація громадян України.

Таблиця 7.

Що може бути основою для єднання жителів
України, % [5, с.14-15].

	Україна	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас	Українці	Росіяни
Спільне бачення майбутнього напрямку розвитку держави	61,6	62,9	59,4	54,6	64,2	66,5	62,2	58,6
Спільні проблеми, що сьогодні стоять перед громадянами України	58,7	54,8	57,8	64,4	68,5	50,9	59,5	54,1
Спільна історія та спільні оцінки подій і діячів історичного минулого	43,2	37,6	48,9	38,6	51,5	31,5	44,1	37,4
Спільна державна мова	22,3	29,8	24,9	11,6	21,3	14,6	24,2	9,5
Спільний ворог	22,0	29,6	21,0	13,9	19,4	22,7	23,5	11,7

Однак консолідація українського народу можлива передусім на основі власної національної ідеї. Так соціологічне дослідження встановило, що саме українська національна ідея може стати концептуальною основою консолідації сучасного українського соціуму, а також нейтралізації чинників роз'єднання країни. Зокрема, чотири п'ятих (81%) опитаних вважають, що для консолідації суспільства в кожній країні повинна бути своя спільна для всіх громадян національна ідея

(і лише 6% вважають, що вона не потрібна) [5, с.34]. З тим, що така ідея потрібна, згодна більшість опитаних у кожному регіоні (від 67% на Півдні до 91% на Заході країни) [5, с.34].

Таблиця 8.

Чи повинна бути в кожній країні своя, спільна для всіх громадян національна ідея, % [5, с.34].

	Україна	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас	Українці	Росіяни
Так	80,7	90,8	84,2	67,1	78,4	71,5	83,9	59,9
Ні	5,5	2,4	6,4	8,3	7,0	4,4	4,9	8,6
Важко відповісти	13,8	6,9	9,4	24,5	14,6	24,1	11,2	31,5

Після президентських та парламентських виборів 2019 року Україна опинилася в цілком нових політичних реаліях, що знайшло своє відображення також на процесах формування національної ідентичності в Україні. Ці нові реалії відображають результати соціологічного дослідження щодо ставлення українських регіонів до патріотизму, мови та зовнішньополітичних пріоритетів, що було проведено Фондом демократичних ініціатив імені Ілька Кучера спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 13 по 18 грудня 2019 року в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей [2]. Вони засвідчили посилення тенденції до розмивання існуючого поділу України після російської агресії, окупації Росією Криму та частини Донецької та Луганської області, де найбільше простежувалися проросійські орієнтації. Російська агресія стала важливим чинником консолідації українського суспільства, а підписання та реалізація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС вносять істотні зміни в розвиток держави та геополітичних орієнтацій її громадян. Поряд з тим соціологічне дослідження висвітлює тенденцію до певної фрагментації України. В Україні спостерігається тенденція до виокремлення в ній чотирьох регіонів (Захід, Центр, Південь та Схід) із своєю регіональною специфікою. Все виразніше простежується динаміка

формування національної ідентичності на засадах громадянства та інтенсифікації процесів формування української політичної нації за рахунок збільшення частки мешканців Сходу та Півдня України, які себе ідентифікують передусім як громадяни України (Захід – 76,2%, Центр – 77,7%, Південь 83,6%, Схід – 65,7%) [2].

Абсолютна більшість населення України (74,9 %) вважає себе насамперед громадянами України. Регіональну ідентифікацію, як належність до свого регіону, області, міста чи села, обрали значно менше громадян (15,6 %) [2]. Якщо ж розглядати динаміку формування національної ідентичності в сучасному українському соціуму протягом тривалішого часу – 2013-2019 рр., то виразно простежується позитивна тенденція, коли зростає часта опитуваних, які себе ідентифікують передусім як громадяни України. Однак ця тенденція ще не набула однозначно поступального і незворотного характеру. Відбуваються певні коливання в залежності в подій в Україні та за кордоном, що можуть і впливати на процеси формування національної ідентичності. Так після спалаху патріотизму 2014 року, і максимального його піку в 2015 – 2016 році, у 2017 та 2018 рр. спостерігається певний спад, що може бути зумовлено невдоволенням тією державною політикою, яку проводили ті проєвропейські політичні сили, які прийшли до влади в Україні після Революції Гідності. Однак у 2019 році громадян, які передусім вважають себе громадянами України знову починає зростати. В цей рік відбулися президентські та парламентські вибори, внаслідок яких відбулася зміна влади. В населення України зріс політичний оптимізм, з'явилися надії на позитивні зміни в Україні після перезавантаження влади, викликаного обранням Президентом України В. Зеленського та утворення вперше в історії України стінах парламенту монобільшості президентської партії «Слуга народу».

Таблиця 9.

Ким Ви себе в першу чергу вважаєте, % [2].

	Грудень 2013	Грудень 2014	Грудень 2015	Грудень 2017	Грудень 2018	Грудень 2019
Мешканцем регіону, де Ви живете	35,3	19,2	12,2	15,8	18,2	15,6
Громадянином України	54,2	73,2	80,9	72,9	67,5	74,9
Представником свого етносу, нації	2,0	1,3	2,4	2,8	3,2	2,6
Громадянином Росії	3,2	0,1	0,3	0,3	0,0	0,3
Громадянином колишнього СРСР	2,5	2,9	1,9	2,9	2,2	2,7
Громадянином Європи	2,3	0,9	0,6	1,3	2,0	1,2
Громадянином світу	0,1	1,9	1,2	0,8	0,9	1,5
Інше	0,3	0,6	0,2	0,2	1,0	0,1
Важко сказати	0,1	0	0,3	2,9	5,0	1,0

Дане соціологічне дослідження продемонструвало зростання рівня патріотизму. Українці таким чином визначили основні складові патріотизму: любов до своєї країни (80%), готовність захищати свою країну, якщо треба – зі зброєю (64%), виховання у дітей любові та поваги до своєї країни (58%), дотримання усіх законів країни (56%), знання історії своєї країни, її культури (51%) [2].

Україна наближається до необхідного консенсусу у питанні, що українська мова є важливим атрибутом незалежності України (згоден 81% громадян, них 55% – «безумовно» і ще 26% – «скоріше, так») в усіх регіонах України: Західному (95%), Центральному (86%), Південному (71%), Східному (64%) [2]. Абсолютна більшість українців згодна з тим, що всі керівники держави та державні службовці повинні у робочий час спілкуватися державною мовою (згоден 80% опитуваних, з них 56% – безумовно згодні та 24% – скоріше згодні) в усіх регіонах Української держави: Західного (96%), Центрального (86%), Південного (71%), Східного (64%) [2]. Більшість громадян також вважають, що в українських ЗМІ принаймні половина наповнення має бути українською мовою (згоден 79% опитуваних, з них 53% згодні з цим безумовно, а 26% – скоріше, так) в усіх регіонах: Західному (96%), Центральному (82%), Східному (66%), Південному (63%) [2].

У питанні щодо статусу російської мови такої одностайності немає. В Україні більшість українців вважає, що російська мова має вільно

використовуватися у приватному житті, але українська залишається єдиною державною (69%) (Бекешкіна, 2020). Однак в Східному регіоні, хоча переважає підтримка російської мови як мови спілкування у повсякденному житті за визнання української як державної (42,4%), однак 24% обстоюють можливість російської мови як офіційної в регіонах, а 31% виступає за надання російській мові статусу другої державної мови [2].

Соціологічне дослідження 2019 р. виявило, що народ України загалом визначився із своїми зовнішньополітичними орієнтаціями та напрямком міжнародної інтеграції, і в цьому питанні наближається до консенсусу. Майже дві третини опитаних (64%) вважають, що саме вступ до ЄС є головним інтеграційним напрямом України, у той же час за вступ до Євразійського економічного союзу виступають лише 13%, а 23% не визначилися з цього питання [2]. Більшість з опитаних в усіх регіонах України виступають за вступ до ЄС, однак рівень підтримки курсу на інтеграцію до ЄС різний: в Західному (90%), Центральному (70%), Південному (44%) та Східному (43%) регіонах [2]. Лише 23% на Півдні і 24% на Сході підтримують вступ України до Євразійського економічного союзу, також значна частина опитаних своєї думки не визначили (33% на Півдні та 33% на Сході).

Таблиця 10.

Яким інтеграційним напрямом має йти Україна, % [2].

	<i>Захід</i>	<i>Центр</i>	<i>Південь</i>	<i>Схід</i>	<i>Україна загалом</i>
Вступ до ЄС	89,6	70,3	44,2	42,6	64,2
Вступ до Євразійського економічного союзу	3,5	7,5	22,8	12,7	12,7
Важко відповісти	0,7	4,0	14,1	30,8	23,1

Слід зазначити постійну позитивну динаміку збільшення прихильників курсу на європейську інтеграцію в Україні за останні п'ять років. Переломним став 2014 рік, коли Росія розв'язала проти України «гібридну війну», анексувала Крим та частину Донбасу, і підтримує воєнний конфлікт на Сході України. Це призвело до різкого зменшення кількості прихильників вступу до Євразійського економічного союзу.

Якщо у 2013 р. прихильників вступу до ЄС (46%) була незначною більшістю у порівнянні з прихильниками до Євразійського економічного союзу (36%), то у 2019 р їх співвідношення різко змінилося на користь Європейського Союзу (64%), проти за вступ до Євразійського економічного союзу (13 %). Однак слід також зазначити загрозливу тенденцію незначного, однак поступового з 2018 року збільшення кількості респондентів, які виступають за вступ України до Євразійського економічного союзу навіть всупереч російській агресії (2017 р. – 10,8 %, 2018 р. – 12,5 %, 2019 р. – 12,7). Якщо в Україні не вдасться подолати системної кризи і рівень життя буде продовжувати знижуватися, частка кількості прихильників інтеграції до Євразійського союзу може зростати.

Таблиця 11.

Яким інтеграційним напрямом має йти Україна, % [2].

	Грудень 2013	Грудень 2014	Грудень 2016	Грудень 2017	Грудень 2018	Грудень- 2019
Вступ до ЄС	46,4	57,3	57,9	59,1	59,4	64,2
Вступ до Євразійського економічного союзу	35,7	16,3	11,0	10,8	12,5	12,7
Важко відповісти	17,8	26,5	31,1	30,2	28,1	23,1

В Україні також зростає частка прихильників вступу до НАТО, оскільки більша половина населення (51%) вважають це найкращим варіантом гарантування безпеки для Української держави. Однак по регіонах немає однотайності, переважна більшість населення Заходу (80%) і Центру (54%) виступає за вступ до НАТО, у той же час як більшість опитаних Півдня (42%) та Сходу (43%) висловилися за нейтральний статус України [2].

Таблиця 12.

Який варіант гарантування безпеки був би найкращий для України, % [2].

	Захід	Центр	Південь	Схід	Україна загалом
Вступ до НАТО	80,0	54,2	34,0	29,1	51,5
Військовий союз з Росією	0,5	2,2	7,5	13,1	5,5
Військовий союз з США	2,6	1,2	0,3	1,6	1,5
Позаблоковий статус України	7,8	21,8	41,8	43,1	26,1
Інше	0,2	2,2	1,4	1,7	1,6

Слід зазначити позитивну динаміку збільшення прихильників євроатлантичної інтеграції та вступу України до НАТО. Як показують результати дослідження, до російської агресії 2014 року в Україні переважали прихильники нейтрального статусу України. В 2014 році відбувся перелом, коли частка за вступ до НАТО стала більшою за прихильників нейтрального статусу України. Далі спостерігалась позитивна динаміка збільшення кількості прихильників євроатлантичної інтеграції, і в 2019 році вперше більшість опитуваних висловилося за вступ України до НАТО.

Таблиця 13.

Який варіант гарантування безпеки був би, на Вашу думку,
найкращий для України, % [2].

	Квітень 2012	Травень 2014	Грудень 2014	Листопад 2015	Грудень 2016	Грудень 2017	Грудень 2018	Грудень 2019
Вступ до НАТО	13,0	32,6	46,4	45,7	44,1	38,5	46,1	51,2
Військовий союз з Росією	26,2	13,6	10,1	8,2	6,4	5,3	7,2	5,5
Військовий союз з США	-	1,5	-	3,4	3,9	5,0	2,9	1,5
Позаблоковий статус України	42,1	28,3	20,9	22,6	26,4	28,6	24,1	26,1
Інше	0,9	1,0	1,0	2,4	2,5	3,1	3,0	1,6
Важко відповісти	17,8	23,7	21,7	17,6	16,6	19,5	16,7	14,1

Варто окремо зазначити, що респонденти загалом дали негативну оцінку реформаторській діяльності політичних сил, які прийшли до влади після Євромайдану та Революції Гідності у 2014 році, які не виправдали їх очікувань [5, с.29]. Це зумовлено передусім тим, що реформи, на думку опитуваних, які проводила влада за останні роки, не відповідали інтересам більшості громадян України (67%) [5, с.30]. Загалом, формування національної ідентичності в сучасному українському соціумі супроводжується у виразному протиставленні, з одного боку, народу України, з іншого – її владної і політичної еліти, яка розглядається своїм народом переважно як непатріотична сила [5, с.30]. Отож, як засвідчують результати соціологічного дослідження Центру Разумкова 2016 року, ті проєвропейські сили, які прийшли до влади у 2014 року внаслідок

Євромайдану та Революції Гідності, здійснювали політику яка не відповідала народним очікуванням. Тому ці політичні сили зазнали нищівної поразки на президентських та парламентських виборах 2019 року. До влади прийшли нові політичні сили, які переважно до того політикою не займалися, і не мали належного досвіду політичної діяльності та державно-управлінської практики.

Однак і новий Президент України В. Зеленський та його політична партія «Слуга народу», які прийшли до влади у 2019 році, здійснювала таку політику, яка також не виправдала народних очікувань, про що свідчать різке падіння до нього довіри народу та до органів державної влади, які були сформовані пропрезидентською монобільшістю в парламенті. Так, в соціологічному дослідженні Центру Разумкова, яке проводилися в лютому та жовтні-листопаді 2020 року, більшість респондентів висловлюють недовіру до всіх політиків національного рівня, чиє прізвище було представлено в опитувальнику, у тому числі Президенту України В. Зеленському, якому висловили довіру 33%, а недовіру вже 62% опитуваних [9].

Також спостерігається у 2020 році стрімке падіння довіри до державних та суспільних інституцій. Опитувані найчастіше висловлюють недовіру державному апарату (чиновникам) (79%), Верховній Раді України (76%), судам і судовій системі (75%), Уряду України (75%), політичним партіям (73%), комерційним банкам (73%), Національному антикорупційному бюро України (НАБУ) (72,5%), Національному агентству з питань запобігання корупції (НАЗК) (71%), Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі (70%), Вищому антикорупційному суду (70%), Прокуратурі (70%), Конституційному Суду України (65%), Національному банку України (64%), місцевим судам (63%), Верховному Суду (63%), профспілкам (54%), національній поліції (53%), Службі безпеки України (51%) [9].

Серед державних та суспільних інститутів довіру зберігають лише Збройні Сили України (66%), Церква (62%), Державна служба з надзвичайних ситуацій (60%), волонтерські організації (60%), Державна

прикордонна служба (55%), голови міст (селищ, сіл), в якому проживає респондент (54%), Національна гвардія України (52%), добровольчі батальйони (52%), а також ради міста (селища, села), в якому проживає респондент (50%) [9].

Оцінюючи ситуацію в Україні в жовтні-листопаді 2020 р., більшість респондентів зазначають, що наша країна рухається в неправильному напрямі (65,5%), і лише 17,5% вважають, що події в ній розвиваються правильно [9]. Негативна оцінка діяльності органів центральної державної влади, падіння довіри до Президента України та сформованих його політичною силою державних інституцій зумовлені передусім тим, що переважна більшість опитуваних вважає, що Президент України В. Зеленський не виконав таких своїх обіцянок: відсторонення олігархів від впливу на політику (71,5%), створення нових робочих місць (70%), встановлення миру на Сході України (63%), боротьба з корупцією (62%), запровадження реального народовладдя (62%), зниження комунальних тарифів (56%), детінізація економіки, легалізація доходів (54%), підвищення пенсій (53%), забезпечення лікарень і шкіл фінансуванням і сучасним обладнанням (50%), підвищення зарплат педагогів та медиків (47%), недопущення ущемлення бізнесу правоохоронцями (46%) [9].

Неоднозначними також є оцінки реформаторської діяльності Президента В. Зеленського. Зокрема, не знаходить підтримки в народі діяльність Президента України щодо земельної реформи, більшість опитуваних вважає необхідним продовжити мораторій щодо продажу землі сільськогосподарського призначення. У разі проведення референдуму, за підтримку мораторію на купівлю-продаж землі сільськогосподарського призначення готові проголосувати 64,4% тих, хто збирався взяти участь у референдумі [12]. В Україні сьогодні більше тих, хто не підтримує рішення влади щодо укрупнення районів (30%) у порівнянні з тим, хто його підтримує (16,5%), хоча більшість респондентів ще не визначилися щодо своєї підтримки ініціативи укрупнення районів і будуть ще дивитися, як це рішення втілюватиметься

на практиці [3]. Для громадян України характерне побоювання, що децентралізація влади та укрупнення районів призведе до того, що уся місцева влада опиниться в руках місцевих «князьків». Зокрема відносна більшість вважає, що внаслідок реформи децентралізації місцева влада вже опинилася в руках високопоставлених осіб (28,5%) і це пришвидшить спустошення сіл, селищ та навіть деяких міст (22%), хоча при цьому зазначають, що ця реформа відкриває також нові напрями впливу на місцеву владу (15%) і можливість покращення якості послуг для громадян (13,5%); проте є також значна частка респондентів, які ще не визначилися з відповіддю на це питання (28%) [3].

Слід зазначити, що соціологічні дослідження виявили вищий рівень довіри місцевим органам влади у порівнянні з загальнодержавними, які свідчать про розчарування населення і глибоку недовіру до державних інституцій (окрім тих силових структур, які забезпечують національну безпеку України). Це знайшло своє вираження також в результатах виборів до місцевих та регіональних органів влади. В них Президент України та його партія «Слуга народу» не змогли розвинути свій успіх на національному рівні, і взяти під свій контроль регіональні та місцеві органи влади, і фактично зазнали на них поразки, якщо їх порівнювати з результатами парламентських виборів 2019 року. Найбільше занепокоєння викликає, що партія «Опозиційна платформа – За життя», змогла міцно закріпитися на всіх рівнях в Південно-Східній Україні, перемігши в Одеській, Миколаївській, Запорізькій, Донецькій, Луганській і в Херсонській областях [7]. І посіла друге місце в Харківській, Дніпропетровській та Сумській областях. «Опозиційна платформа – За життя» (ОПЗЖ) є носієм саме російської ідентичності. Все це становить сьогодні реальну загрозу незалежності та територіальної цілісності України, поширення сепаратизму в південних і східних регіонах держави, посилення протистояння між центром і регіонами, Сходом і Заходом України, дестабілізації політичної ситуації в державі.

Соціологічні дослідження 2020 року та результати вибори до органів місцевого самоврядування 2020 року в Україні засвідчили про посилення фрагментації українського суспільства, розпорошення та взаємопоборювання проукраїнських сил, а також зміцнення позицій проросійських сил на Півдні та Сході України, що становлять загрозу національній єдності та безпеці Українській державі в умовах російської агресії.

З метою реалізації української національної ідеї, консолідації народу та успішного завершення процесів націєтворення в Україні, а також недопущення реваншу антиукраїнських проросійських сил на національному рівні, нами пропонується Платформа національної єдності України, навколо якої могли б об'єднатися усі прогресивні проукраїнські сили. Задля досягнення мети та стратегічних цілей Платформи національної єдності України, доцільно ініціювати діяльність загальнонаціонального постійнодіючого круглого столу, в якому б взяли участь науковці провідних вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ України, народні депутати, представники Українських Християнських Церков, органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських організацій та політичних партій, громадські активісти та підприємці.

Зміст діяльності загальнонаціонального круглого столу міг би полягати би насамперед в: обговоренні актуальних проблеми розвитку України та її регіонів, розробка проєктів їх вирішення на національному та регіональному рівнях; формуванні узгодженої передвиборчої програми національно-патріотичних сил з метою їх об'єднання та перемоги на президентських та парламентських виборах 2024 року; розробці проєктів законопроєктів з метою досягнення цілей та програмних засад Платформи національної єдності; залученні до розробки та обговорення проєктів законопроєктів провідних науковців, фахівців-практиків, моральних авторитетів, представників різних християнських конфесій, політичних партій, громадських організацій, громадських активістів; формуванні єдиного списку кандидатів в депутати до Верховної Ради

України від національно-патріотичних сил на наступні парламентські вибори, беручи до уваги передусім професійні та моральні критерії, а також реальний практичний внесок в національно-державне будівництво України; висуненні узгодженого кандидата від національно-патріотичних сил на посаду Президента України, який бере на себе зобов'язання реалізовувати передвиборчу програму Платформи національної єдності; інформуванні української громадськості щодо змісту законодавчих ініціатив Платформи національної єдності, а також формування та консолідації різних національно-патріотичних та християнських середовищ на національному та регіональному рівнях на основі Платформи національної єдності; здійсненні після парламентських та президентських виборів 2024 року моніторингу і громадського контролю за діяльністю новообраного Президента України та Верховної Ради України, і передусім за депутатами, які взяли на себе зобов'язання реалізовувати передвиборчу програму Платформу національної єдності; ініціюванні імпичменту Президента України та відкликання депутатів від Платформи національної єдності у разі не виконання ними взятих на себе зобов'язань.

Висновки. Після проголошення незалежності в Українській державі ще не була сформована єдина загальнонаціональна ідентичність. В Україні передусім виділялися два великі субрегіони – «Правобережжя» і «Лівобережжя», які в питаннях культурної, економічної, партійно-політичної та зовнішньополітичної сферах займали прямо протилежні позиції. В цих субрегіонах особливо чітко виділяються два полюси – Галичина і Донбас. Галичина під національною ідентичністю розглядає себе передусім як українську етнополітичну спільноту, а Донбас, як спільноту, що об'єднується на засадах громадянства. Захід України тяжіє до Західної Європи з її ліберальним політичним та економічним устроєм, а Схід України до Росії, якій притаманний державний капіталізм та автократичний політичний режим.

Перебування українських земель протягом чверть століття в своїй незалежній державі, Помаранчева революція, Революція Гідності та

боротьба України за свою незалежність проти російської агресії позитивно вплинули на процеси формування національної ідентичності на більшій території України.

За цей період громадянська та національна ідентичність набула для громадян України пріоритетного значення щодо регіональної, класової, релігійної та політичної групових ідентичностей. Зростає частка українців, які під Україною розглядають передусім як свою Батьківщину, а потім вже країну, в якій вони проживають та громадянство, що фіксує формальну належність до Української держави. Відбулося значне зростання рівня патріотизму в громадян України незважаючи на існуючі регіональні відмінності. Незважаючи на складну соціально-економічну ситуацію в Україні, її громадяни у своїй більшості вважають, що в майбутньому Україна все ж буде високорозвинутою, демократичною, впливовою європейською країною або піде особливим шляхом розвитку. Абсолютна більшість опитаних вважають, що в українських дітей варто виховувати почуття любові до України та поваги до своєї історії. Україна наближається до необхідного консенсусу у питанні, що українська мова є важливим атрибутом незалежності України в усіх її регіонах. Майже дві треті опитаних вважають, що саме вступ до ЄС є головним інтеграційним напрямом України, і лише назначена частина виступає сьогодні за її вступ до Євразійського економічного союзу. В Україні також поступово зростає частка прихильників вступу до НАТО, і на сьогодні вже більша половина населення вважають це найкращим варіантом гарантування безпеки для Української держави.

Поряд з позитивною динамікою, громадяни України в ході соціологічних опитувань висвітлили також проблемні чинники, що можуть негативно впливають на процеси формування національної ідентичності в сучасному українському соціумі. Щодо забезпечення національної єдності, то в українському суспільстві немає одностайності у питанні, збереження культурних особливостей регіональних та етнічних груп чи здійснення культурної уніфікації. Респонденти на сьогодні фіксують певну відособленість регіонів один від одного, що на сьогодні

залишається однією з головних проблем забезпечення національної єдності та формування спільної національної ідентичності для усіх громадян. Серед основних чинників, що сьогодні можуть роз'єднувати Україну, її громадяни назвали: ставлення до влади і державної політики; ставлення до війни на Сході; ставлення до Росії; ставлення до Європи і США; федералізація України; вступ до оборонного союзу з Росією; курс на членство в НАТО; відмова від повернення Криму, згода на надання особливого статусу окупованим територіям Донбасу; бачення перспектив, напрямів розвитку своєї країни; фінансові питання.

В соціологічних дослідженнях висвітлено ту основу, навколо якої можливе інтеграція та консолідація громадян України: спільне бачення майбутнього напрямку розвитку держави; вирішення спільних проблеми, що сьогодні стоять перед громадянами України; спільна історія та спільні оцінки подій і діячів історичного минулого; спільна державна мова; уявлення про спільного ворога, стратегічних союзників та противників України. Громадян України вважають, що консолідація українського суспільства найбільшою мірою сприятимуть: подолання існуючих соціально-економічних проблем, підвищення добробуту більшості громадян; подолання корупції і притягнення корупціонерів до відповідальності; зміна влади в Україні, прихід до влади чесних, професійних, некорумпованих людей; більш справедливий розподіл суспільних благ, зменшення розриву між статками багатих і бідних громадян; збільшення участі громадян у вирішенні соціально важливих проблем на державному та регіональному рівнях. На думку опитуваних саме українська національна ідея може стати концептуальною основою консолідації сучасного українського соціуму, а також нейтралізації чинників роз'єднання країни.

Соціологічні дослідження 2020 року та результати виборів до органів місцевого самоврядування 2020 року в Україні засвідчили про посилення фрагментації українського суспільства, що супроводжується розпорошенням та взаємопоборюванням проукраїнських сил, а також зміцнення позицій проросійських сил на Півдні та Сході України, що

становлять загрозу національній єдності та безпеці Українській державі в умовах російської агресії. Сьогодні фактично відбувся реванш антиукраїнських проросійських сил на Сході та Півдні України після Революції Гідності 2014 року.

З метою реалізації української національної ідеї, консолідації народу та успішного завершення процесів націєтворення в Україні, нами пропонується Платформа національної єдності України, навколо якої могли б об'єднатися усі прогресивні проукраїнські сили. Задля досягнення мети, стратегічних цілей та першочергових завдань Платформи національної єдності України, доцільно ініціювати діяльність загальнонаціонального постійнодіючого круглого столу, в якому б взяли участь науковці провідних вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ України, народні депутати, представники Українських Християнських Церков, представники органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських організацій та політичних партій, громадські активісти та підприємці. Зміст діяльності загальнонаціонального круглого столу міг би полягати би насамперед в обговоренні актуальних проблеми розвитку України та її регіонів, розробка проєктів їх вирішення на національному та регіональному рівнях та формуванні узгодженої передвиборчої програми національно-патріотичних сил з метою їх об'єднання та перемоги на президентських та парламентських виборах 2024 року, які б на державному рівні здійснювали ефективну політику формування національної ідентичності в Україні.

Список використаних джерел:

1. Белецкий М. И., Топыго А. К. Национально-культурные и идеологические ориентации Украины. По данным социологических опросов. *Полис*. 1998. №4. С. 74-89.
2. Бекешкіна І. Патріотизм, мова та зовнішньополітичні пріоритети – громадська думка України. *Демократичні ініціатива*. 2020. 21 січ. URL: https://dif.org.ua/article/%20patriotyzm_mova%20%20.

3. Громадська думка населення щодо реформи децентралізації та її результатів (серпень 2020 р.). *Центр Разумкова*. 2020. 04 лист. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/gromadska-dumka-naselennia-shchodo-reformy-detsentralizatsii-ta-ii-rezultativ-serpen-2020r>.

4. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст. К.: Наукова думка, 1992. 118 с.

5. КУС – Консолідація українського суспільства: шляхи, виклики, перспективи: інформаційно-аналітичні матеріали до фахової дискусії 16 грудня 2016 р. К.: Центр Разумкова, 2016. 100 с.

6. МЕЕ – Мала енциклопедія етнодержавознавства / Редкол: Ю.І. Римаренко (відп. редактор) та ін. К.: Довіра: Генеза, 1996. С. 116.

7. Обрані депутати місцевих рад. Центральна виборча комісія. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm002pt001f01=695pt00_t001f01=695.html

8. ОГПР – Оцінка громадянами першого року діяльності Президента та нової влади (квітень 2020 р. соціологія). Центр Разумкова. 2020. 26 чер. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-pershogo-roku-diialnosti-prezydenta-ta-novoi-vlady-kviten-2020r>.

9. ОГС – Оцінка громадянами ситуації в країні, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян (жовтень–листопад 2020 р.). Центр Разумова. 2020. 10 лист. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-riven-doviry-do-sotsialnykh-instytutiv-ta-politikiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-zhovten-lystopad-2020r>.

10. Пасічник Василь. Національна безпека в контексті українко-російських відносин. Ставропігон. 1997. С.145-162.

11. Результати крос-регіонального соціологічного опитування «Стан українського соціуму напередодні виборів 1998-199 рр.» проведеного Політологічним центром «Генеза» під керівництвом Віктора Небоженка у травні 1997 року. Ставропігон. 1997. С.171-193;

12. Ставлення громадян до запровадження ринку землі та скасування мораторію на купівлю-продаж землі сільськогосподарського призначення (вересень 2020 р.). Центр Разумкова. 2020. 04 лист. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/stavlennia-gromadian-do-zaprovadzhennia-rynku-zemli-ta-skasuvannia-moratorii-na-ku-pivliuprodazh-zemli-silskogospodarskogo-pryznachennia-veresn-2020r>.

References:

1. Beletskyy, M. Y. & Топыло, А. К. (1998), Natsyonal'no-kul'turnye y ydeolohycheskye orientatsyy Ukrainy Po danym sotsyolohycheskykh oprosov [National-cultural and ideological orientations of Ukraine. According to opinion polls], *Polys – Polis*, (4), 74-89 [in Russian].

2. Bekeshkina, I. (2020), Patriotyzm, mova ta zovnishn'opolitychni priorityty – hromads'ka dumka Ukrainy [Patriotism, language and foreign policy priorities - public opinion in Ukraine], *Demokratychni initsiatyva - Democratic initiative*, 21 sich. Retrieved from: https://dif.org.ua/article/%20patriotyzm_mova%20%20 [in Ukrainian].

3. Hromads'ka dumka naseleння shchodo reformy detsentralizatsiyi ta yiyi rezul'tativ [Public opinion on decentralization reform and its results], (serpen' 2020r.), *Tsentr Razumkova - Razumkov Center*, 2020. 04 lyst. Retrieved from: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/gromadska-dumka-naseleння-shchodo-reformy-detsentralizatsii-ta-ii-rezultativ-serpen-2020r>. [in Ukrainian].

4. Zabuzhko, O. (1992), *Filosofiya ukrayins'koyi ideyi ta yevropeys'kyu kontekst* [Philosophy of Ukrainian ideas and European context], K.: Naukova dumka, 1992. 118 s. [in Ukrainian].

5. *Konsolidatsiya ukrayins'koho suspil'stva: shlyakhy, vyklyky, perspektyvy: informatsiyno-analitychni materialy do fakhovoyi dyskusiyi 16 hrudnya 2016 r.* [KUS - Consolidation of Ukrainian society: ways, challenges, prospects: information and analytical materials for the professional discussion December 16, 2016], K.: Tsentr Razumkova, 2016 [in Ukrainian].

6. Mayboroda, O. (1996), *Identychnist'*. Mala entsyklopediya etnoderzhavoznavstva [Small Encyclopedia of Ethnostate Studies], / Redkol: Yu.I. Rymarenko (vidp. redaktor) ta in. K.: Dovira: Heneza. [in Ukrainian].

7. Obrani deputaty mistsevykh rad. Tsentral'na vyborcha komisiya [Elected deputies of local councils. Central Election Commission], Retrieved from: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm002pt001f01=695pt00_t001f01=695.html [in Ukrainian].

8. Otsinka hromadyanamy pershoho roku diyal'nosti Prezydenta ta novoyi vlady (kviten' 2020r. sotsioloziya) [OGPR - Assessment by citizens of the first year of the President and the new government (April 2020 sociology)], *Tsentr Razumkova - Razumkov Center*, 2020. 26 cher. Retrieved from: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-pershogo-roku-diialnosti-prezydenta-ta-novoi-vlady-kviten-2020r/> [in Ukrainian].

9. Otsinka hromadyanamy sytuatsiyi v krayini, riven' doviry do sotsial'nykh instytutiv ta politykiv, elektoral'ni oriyentatsiyi hromadyan (zhovten'–lystopad 2020 r.) [CSOs - Citizens' assessment of the situation in the country, level of trust in social institutions and politicians, electoral orientations of citizens (October-November 2020)], *Tsentr Razumova - Razumov Center*, 2020. 10 lyst. Retrieved from: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-riven-doviry-do-sotsialnykh-instytutiv-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-zhovten-lystopad-2020r.> [in Ukrainian].

10. Pasichnyk Vasyl' (1997), *Natsional'na bezpeka v konteksti ukrayinko-rusiys'kykh vidnosyn* [National security in the context of Ukrainian-Russian relations], *Stavropihon – Stavropigon* [in Ukrainian].

11. Rezul'taty kros-rehional'noho sotsiologichnoho opytuvannya «Stan ukrayins'koho sotsiumu naperedodni vyboriv 1998-199 rr.» provedenoho Politologichnym tsetrom «Heneza» pid kerivnytstvom Viktora Nebozhenka u travni 1997 roku [Results of the cross-regional sociological survey «The state of Ukrainian society in the run-up to the 1998-199 elections» conducted by the Genesis Political Science Center under the leadership of Viktor

Nebozhenko in May 1997], *Stavropihon – Stavropigon*: 171-193 [in Ukrainian].

12. Stavlennya hromadyan do zaprovadzhennya rynku zemli ta skasuvannya moratoriyu na kupivlyu-prodazh zemli sil's'kohospodars'koho pryznachennya (veresn' 2020r.) [Attitude of citizens to the introduction of the land market and the abolition of the moratorium on the purchase and sale of agricultural land (September 2020)], *Tsentr Razumkova - Razumkov Center*, 2020. 04 lyst. Retrieved from: https://razumkov.org.ua/_napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/stavlennia-gromadian-do-zaprovadzhennia-rynku-zemli-ta-skasuvannya-moratorii-na-kupivliuprodazh-zemli-silskogospodarskogo-pryznachennia-veresn-2020r. [in Ukrainian].

*Подано до редакції 2.09.2022 р.
Прийнято до друку 20.09.2022 р.*